

BASMA YAZI VE RESİMLERİ DERLEME KANUNU

ve

ATATÜRK'E AİT BİR HÂTIRA

Muzaffer GÖKMAN

İstanbul Bayazıt Genel Kütüphanesi Müdürü

Modern anlayışla, kütüphanelerin canlı birer varlık olduğu kabul edildiğine göre, bu gibi müesseselerin durmadan gelişeceği ve büyüyeceği de tabiidir. Kütüphanenin büyümesi, ilk plânda ihtiva ettiği kitapların artması ve bunları muhafaza eden zarfın da, bu gelişmeye ayak uydurarak büyümesi demektir.

Bu anlayışla hareket eden ileri memleketlerde, bir taraftan yurd dışı yayınlar takip edilirken, bir taraftan da yurd içi neşriyatın toplu olarak muayyen yerlerde bulundurulması, bu neşriyat üzerinde muayyen zamanlarda yayınlar yapılarak, gerek iç ve gerek dış dünyaya bilgi verilmesi kültür hayatı için önemli bir vakıa olarak kabul edilerek bu hususta muhtelif müspet tedbirlere başvurulmuştur.

Hal böyle olunca, bu ihtiyacı daha evvel hisseden, bilhassa kütüphanecilik sahasında ileri adımlar atmış olan memleketler, kütüphanecilik terimleri arasında (Dépot légal, Pflichtexemplar, Deposit copies) kelimeleriyle adlandırılan, Türkçe'de "Devlet nüshası" dediğimiz bir usulü, kanun haline getirerek memleket dahilindeki neşriyatın bir kütüphaneci gözüyle ve ihtimamiyle kontrolünü sağlamışlardır.

Bu usul, memleket içi yayınları muayyen yerlerde toplamak suretiyle, modern bibliyografyaların ilim âlemine sunulmasını sağladığı gibi, kendilerine "Devlet nüshaları,, gönderilen muayyen kütüphaneler, iç yayınları satınalma gibi mühim bir masraftan varestede kalacaklarından, bu tahsisatlarından artan para ile dış yayınları takip etmeğe daha geniş imkân sağlayabilirler.

Bu kanunun üçüncü ve mühim bir faydası da, çok defa neşrolunan bazı eserlerin mevcudunun tamamen ortadan kalkması veya

bir kısmının özel ellerde kalmasını önlemesi bakımındandır. Bu itibarla, devlet nüshaları, o kütüphaneyi zenginleştirdiği gibi, yurd içi yayınların kaybolmasını önlemesi bakımından ayrıca önem taşımaktadır.

Memleketimizde Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanununun neşir ve tatbikinden evvel yayınlanan eserlerin tam ve kesin miktarını tesbit edebilmek hemen hemen mümkün olamıyor. Bu kere, Millî Kütüphanemiz tarafından ele alınan “Türkiye Bibliyografyası”nın matbaanın Türkiye’de çalışmaya başlamasından sonraki yayınları tespit edecek bölümü, elde güvenilir kaynak bulunmadığından, mühim bir kısım kitapların nüshaları ortadan kalkmış veya özel şahıslar elinde mahdut adette kalmış olduğundan ötürü tam olarak sağlayamıyor. Türkiye’de Derleme Müdürlüğünün, yalnız memleket içi yayınları toplamış olmak bakımından dahi önemi, büyüktür.

İleri memleketlerde çok daha eski tarihlerden itibaren yapıla gelmekte olan bu iş, memleketimizde 1934 yılında ele alınmış bulunmaktadır. Hayırlı ve feyizli neticelerini gördüğümüz ve “Türkiye Bibliyografyası” adı altında neşrolunan kıymetli kitabiyat mecmuası, titiz ellerde bugün yabancı millî bibliyografyalardan farksız bir mükemmeliyette çok değerli bir müracaat kitabı olarak münevverin ihtiyacını karşılamaktadır.

Memleketimizde “Basma Yazı ve Resimleri Derleme” kanununun hazırlanması hususunda Atatürk’ün emir verdiğini, Derleme Müdürlüğünün kurucusu ve ilk müdürü merhum Selim Nüzhet Gerçek’ten şu hâritayı dinliyerek öğrenmiştim :

Çankaya’da memleket dâvalarının ele alındığı bir toplantıda Atatürk’e, Kolağası bulunduğu sırada, 1325 tarihinde Selânik’te bir kalem tecrübesi olarak yazıp, şahsen bastırmış olduğu (Cumalı Ordugâhı) adlı kitabı, zarif bir cilt içinde takdim ediliyor. Atatürk, ziyadesiyle mütehassis oluyor. Büyük işleri arasında belki de bu kitabın neşirini bile unutmuş. Etrafindakilerle konuşmayı kesiyor. Kitabın müellifi değilmiş gibi, küçük risaleyi okumaya başlıyor. Şimdi o, en az çeyrek asır gerilere gitmiştir. Okumasını bitirince, o devre ait hâtıralarını anlatıyor. Mevzu, kitap ve kütüphaneciliğe geçiyor. Yanında bulunanlardan, yeni neşriyatın takip edilip edilemediğini ve bunların tam olarak kütüphanelerimizde bulunup bulunmadığını öğrenmek istiyor. Tabîî, buna verilen cevap tatmin edici

olmuyor. Yabancı memleketlerde bu hususta neler yapıldığını soruyor. Kendisine, Fransız dilinde “Dépot légal” denilen devlet nüshasından bahsediliyor. Muhtelif memleketlerde, tâbilerden kanunî olarak 15-20 nüshaya kadar kitap alınmakta olduğu izah ediliyor. Atatürk, böyle bir kanunun memleketimizde tatbiki hususunda geç kalınmış olduğunu kaydederek, bu kanunun hemen hazırlanmasını ve müstaceliyetle Meclisten geçirilmesini emrediyor.

Türk ilim dünyası ve kütüphaneciliği için büyük bir çığır açacak olan bu kararın tatbikine hemen başlanılmak üzere, kanunun ana hatları, o gece bir kâğıda çiziliyor.

18-3-1934 tarih ve 6/637 sayılı Başvekâlet tezkeresi ve buna bağlı esbabı mucibe lâyihası, Atatürk'ün huzurunda konuşulanların kısa bir hülâsasını taşımaktadır. O tarihte Maarif Vekili Hikmet Bayur, Matbuat Umum Müdürü Vedat Nedim Tör ve Meclis Maarif Encümeni Reisi Nafi Atuf Kansu, Maarif Vekilliği Neşriyat Müdürü de Faik Reşit Unat'tır. Kanun lâyihası 10-5-1934 tarihinde Dahiliye Encümeninden, 20-5-1934 tarihinde Adliye Encümeninden ve 30-5-1934 tarihinde Maarif Encümeninden geçerek ve gerekli formalitesi ikmal edilerek müzakeresi yapılmak üzere Meclis umumî heyetine geliyor.

Kanunun birinci maddesinde memleketin genel durumu göz önünde bulundurularak 5 nüshanın toplanacağı kaydı vardır.

Madde :

1. *Türkiye’de her türlü baskı usulleriyle basılıp neşredilen ikinci maddede yazılı basma ve resimleri basanlar bunların beş nüshasını Maarif Vekâletinin emrine vermeğe mecburdurlar.*

Toplanan nüshalardan iki tanesi ileride tesis edilecek Millî Kütüphaneye devredilmek üzere saklanacak, bir nüshası Ankara Umumî, bir nüshası İstanbul Umumî, bir nüshası da İstanbul Üniversitesi Kütüphanesine verilecektir.

16-6-1934 tarihinde (Cumartesi günü) yapılan meclis toplantısında Manisa Milletvekili Refik Şevket İnce, Başkanlığa bir takrir vererek “İzmir şehrinin büyük bir nüfusu olduğunu, burada hayırsever vatandaşlar tarafından tesis edilen Millî Kütüphanenin şehre yaraşır bir hale getirildiğinin, tevsi edildiğinin, varidatının temin edildiğinin dikkate alınarak, bu kütüphanenin de cetvele ithalini istiyor.

Matbuaların beş nüsha olarak toplanacağı kaydı bulunan Kanunun birinci maddesi, evvelce kabul edilmiştir. İzmir Kütüphanesi bu cetvele ilâve edildiği takdirde, toplanan kitap miktarının en az 6 ya çıkarılması lâzımdır. Bu durum, kanun metninin değiştirilmesini, ikinci müzakerede kabul edilmiş olan bir maddenin iade edilmesi gibi kötü bir teamüle yol açacağı mülâhazaları ileri sürülerek, bir takım münakaşalara yol açıyor. İzmir Kütüphanesine, yeni çıkacak neşriyatı takip edebilmesi için Vekâletçe ayrı tesisat verilmesi teklifinde bulunanlar dahi oluyor.

Neticede bir karara varılamadığından, kanun Maarif Encümenine havale edilerek 21-6-1934 tarihinde tekrar müzakere ediliyor ve neticede, kanunun 1 inci maddesi aynen ipka edilerek 8 inci maddesi; Millî Kütüphaneye verilecek iki nüshayı bir nüshaya indirerek diğer nüshanın İzmir Kütüphanesine verilmesi hususu kabul ediliyor.

Madde :

8. Bu kanuna göre derlenecek eserler aşağıda yazılı yerlere verilir :

- a) Bir nüsha Millî Kütüphaneye; (Bu Kütüphane teşkil olununcaya kadar derlenen basma yazı ve resimler Maarif Vekilliğ'in bu işe memur edilen teşkilâtı tarafından hıfzolunur).
- b) Bir nüsha Ankara Umumî Kütüphanesine,
- c) Bir nüsha İstanbul Üniversitesi Kütüphanesine,
- ç) Bir nüsha İstanbul Umumî Kütüphanesine,
- d) Bir nüsha İzmir Umumî Kütüphanesine,

Türk kütüphaneciliği ve bibliyoğrafyası bakımından kültür tarihimizde çok mühim yeri olan 2527 sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu, 21-6-1934 tarihinde kabul edilerek 2-7-1934 tarihinde Resmî Gazete'de intişar ediyor.*

* Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu'nun tam metni Bültenimizin bu nüshası sonunda verilmiştir.